

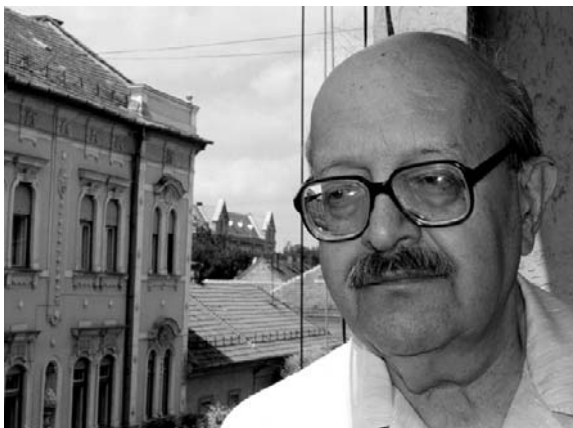
„A Tisza-parton mit keresek?”

Ady Endre izgatott kérdését/felkiáltását valószínűleg minden olyan művész és tudós magáénak érezheti, aki vidéken próbál – olykor méltánytalan helyzetben – jelentőset, a „helyi értékrenden” messze túlbaladót alkotni. A Tisza-parton azonban nemcsak a lelki nyugtalanság, hanem az elszántság verse. Ezért is választottuk a bíres sort sorozatunk címéül, melyben a magyar kultúra és tudományosság Szegedhez is kötődő jeleseit kívánjuk megszólaltatni.

„Túlélésünk sikertörténetében saját sorsomra ismerek”

BESZÉLGETÉS CSETRI LAJOS IRODALOMTÖRTÉNÉSSZEL

Úgy hírlík, Csetri Lajos irodalomtörténész professzorról kollégái, hallgatói rosszat soha nem mondanak, legfeljebb anekdotákat mesélnek róla, sőt – ami egyetemi berkekben igencsak ritkaság – a háta mögött is dicsérik. A tudományos pályán elindulva kanyargós utat járt be, mire révbe érkezett, és teljesítményét minden vitán felül állónak fogadták el. Huszonhét éves volt, amikor orvosa közölte vele, nem operálja meg, mert valószínűleg ott maradna a műtőasztalon, de nyugdíjas módjára sétálgatva hadifogolyként beszerzett súlyos tüdőbetegségével is élélhet még néhány évig. A jóslat megcáfolása önmagában is elegendő életprogram lett volna, ám miközben kidolgozta a túlélés technikáját, tanított és kutatott. 1959-től 1963-ig a szegedi Somogyi-könyvtár tudományos munkatársa volt, majd 1963-ban Szauder József jóvoltából visszatért egykori alma materébe, a szegedi egyetem bölcsészkarára, ahol a magyar irodalomtörténeti tanszék oktatója lett. Kezdetben irodalomelmélettel, esztétikával foglalkozott, majd miután a keményvonalas kultúrpolitika megelégette modern, szabad szellemű és öntörvényű kutatásait, az irodalomtörténet területén talált menedéket. A magyar felvilágosodás irodalmát kutatva is kitűnt elméleti felkészültségével és igényességével. Az 1986-os Berzsenyi-évfordulón jelent meg a niklai remetéről szóló kutatásait összegző „Nem sokaság, hanem lélek” című tanulmánykötete, amit lelkesen fogadott a szakma, kiemelve, hogy „az elemzés történeti szempontját sokkal tágasabb dimenziókban is érvényesíti a szerző. Az életmű minden

tárgyalt problémáját következetesen eszmetörténeti és történeti poétikai összefüggéseiben vizsgálja. Filozófiai, esztétikai, műnemi, műfaji, retorikai, stilisztikai, verstani horizontja pedig egyszemélyi tárgyához mérten szokatlanul széles.” Csetri Lajos professzorral, aki 1998-ban vonult nyugdíjba, fordulatokban és tanulságokban gazdag életpályájáról otthonában beszélgettünk.

– *Professzor úr, milyen családi tradíciók határozták meg gondolkodásának kialakulását, pályaválasztását?*

– A családom apai ágon Erdélyből, Tordáról származik, az 1600-as évek végén I. Lipóttól kapott nemességet. A családi hagyományok szerint 1848-ig y-nal írták a nevémet, majd a demokratikus változások hatására lemondtak a nemesi y használatáról. Édesapám nagyapám első házasságából legidősebb gyermekként 1895-ben született, édesanyja 1912-ben meghalt tüdővészben. Nagyapám nagy tekintélyű ember volt, amellett, hogy a 130 holdas családi birtokot és a Jósika báróktól megvásárolt tordai pincéket igazgatta, suszterként is dolgozott. Cipésműhelye jó hírűnek számított, talán ennek is köszönhető, hogy a két világháború között a tordai ipartestület elnökévé választották. Amikor a román kiugrás után rövid időre Dél-Erdélyt is megszállták a magyar csapatok, heves harc alakult ki a hamarosan megjelenő orosz hadsereggel. Nagyapám már igen rossz állapotban volt, amikor a bevonuló győztes orosz katonák lezavarták a pincébe borért. Annyira le volt már gyengülve, hogy legurult a lépcsőn és összetörte magát. Bevitték a kórházba, de már nem tudták rajta segíteni. A „felszabadulás” számára az élettől való megszabadulást jelentette. Édesapámat már az I. világháború idején besorozták, az olasz fronton harcolva hadnagyi fokozatot szerzett. Amikor az összeomlás után hazatért, a románok már átvonultak Tordán, és elfoglalták Erdély nagy részét. A székely hadosztály valahol a Partiumban próbálta őket feltartóztatni. Apám az egyik vezetője lett annak a szervezkedésnek, amelynek az volt a célja, hogy hátulról akadályozza a román tervek megvalósulását. Emiatt aztán letartóztatták, előbb a kolozsvári fellegrárba, majd a hírhedt szamosújvári börtönbe került. Egyik szobatársa Fráter Loránd, a nótás kapitány volt. Több mint egy éven át börtönben volt, majd 1920-ban kizsuppolták Erdélyből, ahová hosszú éveken át vissza sem térhetett. Pesten nagybátyja és keresztapja, a Zomborból menekült Csetri Károly – később tanügyi főtanácsos – fogadta be, akinek akkorra már volt lakása. Édesapám bevonulása előtt két évet végzett el a kolozsvári egyetem jogi karán, így az időközben Szegedre átkerült egyetem „mezei” jogászképzése keretében szerzett diplomát. Miközben rendszeresen járt Szegedre, az úpesteri börtönben cipőfelsőrész-készítőként dolgozott, mert még otthon, édesapja mellett megtanulta a szakmát. Miután megkapta a diplomát, pénzügyi vonalon helyezkedett el. Első főnöke Tandori Dezső édesapja volt, ami azért érdekes, mert Tandori Dezső unokaöccse a sógoromnak, Tandori Károly matematikusnak, akadémikusnak. Édesapámat 1926 táján Kisújszállásra helyezték, ott ismerkedett meg édesanyámmal, Tóth Máriával, akinek az édesapja helyi ügyvéd volt, és praxisa mellett 15-20 holdon gazdálkodott is. Anyai nagyanyám Czorda lány volt, akinek az édesapja, Czorda Bódog 1848-ban honvéd tisztként harcolt, majd letartóztatása után Josefstadtban „üdült”. Az 1860-as években Szabadka főügyésze és országgyűlési képviselője is volt néhány évig, majd Budapestre került, ahol az 1890-es évek fordulóján Szilágyi Dezső igazságügy miniszter államtitkáráként igen nagy szerepe volt a polgári házasságkötésről szóló törvény megalkotásában, ami miatt a római katolikus egyház kitagadta. Később a Kúria másodelnöke lett, 1896-ban pedig a kolozsvári egyetem

díszdoktorává választották. Így elmondhatom, hogy a dédnagyapám a szegedi egyetem jogelődje által kitüntetett, megbecsült személyiség volt. Visszatérve a szüleimhez: 1927-ben házasodtak össze, én 1928-ban hét hónapra születtem meg. Két év múlva Sajószentpéterre kerültünk, öcsém – aki később Amerikában pszichiáterként dolgozott – már ott született. 1930 nyarán jártam először a nagyszüleimnél Tordán, majd két-évente mindig ott vakációztam, a páratlan években pedig Parádon nyaraltunk, ahol édesanyám bátyja volt az erdészeti főmérnöke. Ötéves koromban, 1933-ban édesapámat áthelyezték Miskolcra pénzügyi titkárnak. Az elemi iskolát a huszár laktanya mellett lévő Szeles iskolában végeztem, majd a Lévay József Református Gimnáziumban folytattam a tanulmányaimat. Amikor 1939-ben édesapámat áthelyezték Veszprémbe, a város egyetlen gimnáziumába, a piaristák várban működő iskolájába kerültem. Eléggé kielezett helyzet alakult ott ki a vallások között, mert a város Boda nevezetű református lelkipásztora meglehetősen harcisan viselkedett. Édesapám ugyan jól megértette magát a piarista atyákkal is, hiszen többükkel is egy társaságba járt, mégis a vallás volt az oka, hogy csak három évig maradtunk Veszprémbe. Véletlenül alakult úgy, hogy az egyetemi végzettségű hivatalnokok többsége református volt. A katolikus igazgatónak ez nem tetszett, ezért arra kérte a püspököt, Czapik Gyulát – aki később egri érsek lett –, ne hagyja, hogy Gizella királyné városában reformátusok legyenek többségben a vezető pozíciókban. Czapik Budapesten elintézte, hogy az ország legkülönbözőbb részeibe szétdobják a vezető veszprémi református tisztviselőket. Édesapám 1921-ben a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének tagjaként ott volt Budaörsnél, amikor megállították a visszatérni akaró Habsburg IV. Károly királyt, így módon hozzájárult Horthy hatalmának megvédéséhez. Székely egyetemista barátai közül akkoriban sokan vezető pozícióban dolgoztak különféle minisztériumokban, ezért Czapik püspök akciójáról értesülve felhívták édesapámat, és elmondták, mire számíthat. Javasolták neki, hogy fogadjon el egy szegedi állást. Megfogadta a tanácsukat, és 1942 novemberében Szegedre költöztünk.

– *Mi az első emléke Szegedről?*

– Korábban mindig hegyes-dombos vidéken laktunk, ezért döbbenetes élmény volt, amikor útban Szegedre az utolsó vasúti kocsiból kinézve egy végtelen hosszúságú sínpárt láttam mögöttünk. Szegeden rövid ideig a mai Belvedere palotában működő pénzügyigazgatóság vendégszobájában laktunk, majd egy magánházat béreltünk a Hunyadi téren, a gázgyár közelében. Nem volt valami exkluzív környék, de nagyon jól éreztük ott magunkat. Az épület fedett verandáján állt egy gombfociasztal, amihez rendszeresen összesereglettek a környékbeli gyerekek. Óriási gombfocicsatákat vívtunk, emlékszem, az egyik osztálytársunk mamája varrónő volt, így jobbnál-jobb gombok közül válogathatott. Volt egy tömör gumilabdánk is, amibe ha az ember jól belerúgott, csonthártyagyulladását kapott. Azt dobtuk át a Dózsa pálya falán, utána-másztunk, és azt kergettük naphosszat.

– *Melyik gimnáziumban folytatta a tanulmányait?*

– Mivel novemberben költöztünk Szegedre, édesapám azt javasolta, egyelőre a piarista gimnáziumban folytassuk, mert akkor nem kell beiratkozási díjat fizetni. A következő tanév előtt majd eldönthetjük, akarunk-e maradni, vagy valamelyik állami iskolában szeretnénk folytatni. A veszprémi piaristáknál a városban uralkodó kielezett vallási helyzet miatt nem éreztem túl jól magam, más vallásúként úrigyerek létemre sem lehettem a cserkészcsapat tagja. Szegeden már egészen más volt a piarista gimná-

zium légköre. Nagyszerű tanári kar gyűlt ott össze. Kivéve a katolikus hittanár atyát, akivel szemben fenntartásaim voltak, ám ő nem tanított engem. Mindig lesajnálóan nézett ránk, ha véletlenül találkoztunk a folyosón: „Szegények, ti el fogtok kárhozni.” Később ő volt az első, aki kiugrott a rendből, és elvette egy alsóvárosi paprikamolnár leányát.

– *Hogyan élték át a háború legkritikusabb utolsó évét?*

– A mostani, Szentháromság utcai lakásunkba 1944 júniusában költöztünk. A házat valószínűleg a tízes évek végén egy Zöld nevezetű bíró építtette, a mi lakásunkban korábban Kubányi fogorvos élt és rendelt. A gázgyár közelében veszélyben éreztük magunkat, amikor Liberator-kötéllekek húztak el felettünk. Úgy gondoltuk, itt nagyobb biztonságban leszünk. Nem sokkal a költözésünk után kezdődött meg Szeged bombázása. Valószínűleg a vasúti hídra szánták azt a 250 kilós légiaknát, ami jókora tévedéssel tőlünk néhány háznyira csapódott be. A hatalmas detonáció szinte kiszippantotta a házunk üvegfelületeit. Amikor feljöttünk a légóvá alakított pincéből, bokáig jártunk az üvegtörmelékben. Szüleim úgy látták, nem lehet tovább itt maradnunk. Édesapám egyik kollégájával, Kardos-Adamovics Miklóssal – akinek a gyermeke nem sokkal korábban született meg – elhatározták, hogy a bombázások elől családjukkal kimenekülnek a Kistemplomtanyán (a mai Bordányon) túl lévő, Klebelsberg által létesített tanyai iskolába, ahol Kardos-Adamovics sógornője volt a tanítónő, aki – miután férjhez ment – későbbi kedves tanítványomnak, majd barátomnak, Temesi Feri írónak lett a mamája. Édesapám járt dolgozni, csak a hétvégéket töltötte velünk. Mi nagyon jól éreztük ott magunkat. Emlékszem, július 20-án volt a Hitler elleni merénylet. Az iskola előtti úton mindennap dolgozott egy útkaparó, aki másnap a következő dodonai szöveget mondta nekünk: „Szegény Hitler, talán már nem is él. Vagy él.” Édesapámnak voltak vadászpuskái, ezért eljártunk vadászni is. Életemben először én is lőttem egy vadkacsát sörétes puskával, aminek az lett a következménye, hogy vadásszá avattak, azaz kaptam néhány ütést a fenekemre. Csodálatosak voltak az ott eltöltött hetek, emlékszem, egy fakaros nyugszékben ültem, miközben sűrű tejfölt mártogattam egy bögréből, és Veres Péter *Mit ér az ember, ha magyar* című könyvét olvastam. Egészen addig Kistemplomtanyán voltunk, amíg a románok kiugrása után a front megközelítette Szegedet. Október 8-án a nagybátyám, aki főmérnök volt a MÁVAG-nál, egy pótkocsis teherautót küldött értünk, hogy a front elől meneküljünk Budapestre. Jól emlékszem Horthy kiugrasi kísérletére és Szálasi hatalomátvételére, sőt arra is, hogy édesanyánkkal épp az udvaron voltunk, hogy a magunkkal hozott hízott libát levágjuk, amikor átsüvített a fejünk felett a Kamaraerdő felől érkező első orosz belövés. December elején jelent meg a falragaszokon a nyilas hadügyminiszter, Beregfy Berger Károly 16 éven felüli leventékre vonatkozó bevonulási parancsa. Édesapámék kétségbe estek, mert engem is érintett. December 15-e és 18-a között kellett jelentkeznünk Budakeszin. December 15-én keresztapám embere épp Győrbe ment, ahol a MÁVAG gyár igazgatója Tóth Gy. István, édesanyám unokatestvére volt. Elküldtek hozzá egy kísérőlevéllel, amiben azt kérték tőle, alkalmazzon a hadiüzemben, mert így talán mentesülhetek a bevonulási kötelezettség alól. Életemben akkor láttam először Pista bácsit, odaadtam neki a levelet, miután elolvasta, azt felelte, épp most bombázták le az üzemet, még a szakmunkásait sem tudja foglalkoztatni, nem tud rajtam segíteni. Visszamentem Budapestre, és december 18-án bevonultam Budakeszire. Mi voltunk a 202-es munkásdandár 4. százada, amely utolsónak indulhatott el gyalog nyugat felé. A kö-

vetkező század már nem tudott kijutni a fővárosból, mert az utakat az oroszok ellenőrizték.

– *Mi volt a feladatuk?*

– Kiképzés nélküli leventék voltunk. A hosszú menetelést is nehezen bírtuk, épp szentestére érkeztünk meg a célállomásra, Győrújfaluba. Olyan elcsigázott, kimerült voltam, hogy amikor elszállásoltak bennünket egy kiürített istállóban, és megmutatták, honnan lehet szalmát venni a fekvőhely elkészítéséhez, amikor lehajoltam, beleestem a szalmakazalba. A sok gyaloglástól, a több mint húszkilós hátizsáktól annyira le volt merevedve a lábam, hogy alig tudtam feltápászkodni. Másfél hetes pihenő után, 1945. január 6-án bevagoníroztak bennünket, és kivittek a Német Birodalomba. Először Egerbe (ma Cheb), a volt szudéta-német terület egyik városába mentünk, ahol ki akartak képezni bennünket. De nem volt már szabad szálláshely, ezért München felé indultunk tovább, a várostól 6 kilométerre lévő Neubiberg nevű repülőtéren helyeztek el. Ott megkaptuk az alaki kiképzést. Egy roppant rokonszenves német gefreiter volt a kiképzőnk, aki légi harc során lezuhant, elvesztette az egyik lábát, ezért műlábát kapott. Amikor futtatott bennünket, a műlábával előtünk futott, és ő diktálta a tempót. Ilyesmire a magyar honvédség, és előképzője, a leventemozgalom nem szoktatta hozzá az embert. A német őrvezetőnknek a „Nádiveréb nem száll fel az égig...” kezdetű nóta volt a legkedvesebb magyar dala, masírozás közben állandóan ezt énekelte velünk. A kiképzőhelyen az is a mi feladatunk volt, hogy a reptér kifutópályáinak használhatóságát biztosítsuk, ezért szinte állandóan havat lapátoltunk. Január 30-án óriási hóesés volt, másnap viszont a Machtergreifung, a hatalomátvétel ünnepe, amikor nem lehetett dolgozni. Ezért addig masírozattak bennünket a kifutópályán, amíg le nem tapostuk a havat. A repülőgépek persze nem azért szálltak fel, hogy felvegyék a harcot az óriási fölényben lévő amerikaiakkal. Pusztán csak azért, hogy ne a földön semmisítsék meg őket, és kicsit pimaszkodjanak a valóságos erődként előrenyomuló Liberator-kötelékekkel. Jártunk Münchenben is, láttuk, hogy a Frauenkirche falai néhány méternyire állnak csak ki a földből, és az egész belváros el van pusztítva. Február végén elindítottak bennünket az új kiképzési helyre. Sokáig tartott az út, mert közben állandóan bombáztak, a mi szerelvényünk is több gépágyú sorozatot kapott. Egyik alkalommal a vagonunk tetejében még egy fel nem robbant lövedéket is találtunk. A Kölnntől 70 kilométerre észak-keletre lévő kórházvárosba, Lüdenscheidbe vittek, ahol egy többemeletes épület padlásán helyezték el mind a hatszáz Magyarországról érkezett leventét. Ugyanolyan négyemeletes fapriccsek voltak, amilyeneket később a koncentrációs táborokról készült filmekben láthattunk. Elárasztottak bennünket a tetvek. Még gyerekkoromban rühes lettem a szomszéd macskájától, és Tordán nagyapámék háziorvosa, Schwarz bácsi rühkenőcsöt adott. Lüdenscheidben hatszázunk számára két vízcsap volt, tisztálkodni alig lehetett. Amikor viszketni kezdtem, lementem a szanitécokhoz, és kézzel-lábbal elmagyaráztam, hogy rühkenőcsöt kérek. Azt hittem, rühes vagyok, pedig tetvek leptek el engem is. A rühkenőcs azonban olyan bűdös volt, hogy a tetveket is elriasztotta. Amikor március második felében jött a hír, hogy északon az angolok, délen az amerikaiak átléptek a Rajnán, és megkezdődött a nagy olló, amely a Ruhrkesselt volt hivatott befogni, elindítottak bennünket is menekülni. Napi húsz kilométeres iramban mentünk, esőben-sárban cipeltük a nehéz hátizsákunkat is. Csermely Győző barátomnak – akit becenevén csak Dodónak hívtunk – néhány nap után vérhólyagos lett a lába, és nem tudott tovább menetelni. Könyörgött,

maradjak vele, hogy ne legyen egyedül. Beleegyeztem. A többiek hamarosan belefutottak az épp összetalálkozó szövetséges csapatokba. A fegyvertelen leventék közül senki sem halt meg, viszont az őket hajtó SS-ek közül kettőt is lelőttek a tűzpárbajban. Mi április 1-jén, húsvét vasárnapján érkeztünk meg egy kis faluba, Erwittebe, ahol megtudtuk, hogy bezárult a gyűrű, és az amerikaiak már jönnek visszafelé. Attól kezdve naponként egyik falutól a másikig haladva elindultunk visszafelé. Április 5-én értek utol bennünket az amcsik, és fogságba kerülünk. Dodótól a karóráját, tőlem a gyöngyház nyelű bicskát vették el az amerikaiak, mintha csak oroszok lettek volna. Később kíséret nélkül Lippstadtba küldtek bennünket, ahol a többiekhez csatlakoztunk. Ott hatalmas, nyitott teherautókra raktak bennünket. A kíséreink előre szóltak, nagyon figyeljünk a kanyaroknál, mindig arra dőljünk, amerre kanyarodik a teherkocsi. Az egyik alkalommal rosszul vezényelt a figyelő, rossz felé dőlünk, ezért szétésett a kocsi oldala, és a hatvan ember közül legalább harmincöten lerepültek róla. Óriási mázlimra én a másik oldalon álltam, és a hónom alatt fogtam a korlátot, így nem esett bajom. Ketten rögtön meghaltak, többen pedig súlyosan megsérültek. Este ahol megálltunk, bokáig ért a sár. Dodóval egymásnak háttal összekapaszkodtunk, leguggoltunk, és amíg a vér teljesen ki nem ment a lábunkból, aludtunk néhány perctet. Utána tornáztunk, mozgottunk egy kicsit, és újra leguggoltunk aludni. Két nap múlva egy pontonhídon átkeltünk a Rajnán, és megérkeztünk Rheinberg állomására, ahol felszállítottak bennünket az ott álló üres szerelvényre. A német összeomlás után elképesztő körülmények alakultak ki, a szövetségeseknek hihetetlenül sok hadifoglyot kellett volna ellátniuk, miközben az előrenyomuló csapataik utánpótlását is biztosítaniuk kellett. Az én fogolyszámom például kétmillió-ötszáz ezer feletti volt.

- *Végül hová vitték önöket?*

- Franciaországba, a Cotentin-félsziget csücskébe, Cherbourgba, ahol az invázió kezdődött, és ahol már jól kiépített fogolytáborok voltak. Huszonvalahány „catch”-ból állt a hatalmas fogolytábor rendszer. A fogságba esésünk utáni hetedik napon értünk oda, közben egyszer kaptunk kétharmad napi ételmezt, és egyszer vizet. Amikor megérkeztünk, megrohantuk a konyhát, ahol az előző táborlakók ételmaradékai még benne voltak a hordókban. A szemétből húztuk ki a zöldségmaradványokat, és azt rágtuk, annyira ki voltunk éhezve. Noha az amerikaiak hadifoglyai voltunk, augusztus elejéig francia őrök felügyeltek ránk, akik nagyon utáltak bennünket, s ezt minduntalan éreztették is. Először egy kőbányába vezényeltek ki dolgozni, majd rájöttek, hogy a Genfi Konvenció értelmében 18 éven aluli hadifoglyokat nem szabad nehéz testi munkára foglalkoztatni. Attól kezdve bennünket, leventéket nem vittek a kőbányába, ahol iszonyú nehéz volt a munka, alig bírtuk emelgetni a hatalmas csákányokat. Amikor az amerikai táborparancsnok megtudta, hogy egy catch-re való magyar van szét-szórva a táborrendszerben, összeterelt bennünket, kérte, válasszunk magunknak a németek helyett saját táborvezetőséget. Jellemző a magyarokra, hogy mindenki a maga emberét szerette volna a kulcspozíciókba – szakács, raktáros – juttatni, így a parancsnok sürgetése ellenére egy hét után sem sikerült megállapodnunk, ezért maradtak a németek. A szegedi piarista gimnáziumban Kozáki Stefi volt némettanárom, aki nemcsak tudósember, hanem zeneszerző is volt. 1945 után nem jött haza, Nyugat-Németországban maradt, és komoly életműve jelent meg a középkori haláltánc énekekről. Szórakozott tudósemberként észre sem vette, hogy érkezett egy új fiú az osztályba. 1943 januárjában, amikor osztályoznia kellett volna, akkor jött rá, hogy van egy di-

ákja, akit még nem is feleltetett. Az intő és rovó által veszélyeztetettekkel együtt engem is behívott a szobájába, és a szöveggyűjteményből kiadta mit kell németről magyarra illetve magyarról németre fordítanunk. Veszprémben egy kefebajszú civil tanár tanította nekünk a németet, aki minden órára legalább húsz szót megtanított, és nagyon szigorúan foglalkozott velünk, így jó alapokat szereztem. Az intő és a rovó várományosok közül rögtön kitűntem a hibátlanul elvégzett fordítással, ezért rögtön Stefi kedvencévé váltam, s attól kezdve velem küldte el a postára Kodály Zoltánnak és más zeneszerzőknek, köztük Ottó Ferencnek írt leveleit. Mindezt azért mesélem, mert Ottó Ferencsel Cherbourban, a fogolytáborban ismerkedtem meg. Kiváló koponyákkal találkoztam ott, voltak, akik angolt tanítottak a fiataloknak, foglalkoztak velünk.

– *Meddig tartott a hadifogság?*

– Szeptember elején előbb Kelet-Franciaországba, a Nancy közelében lévő Maily le Camp-i fogolytáborba vittek, majd onnan október 16-án három napi élelemmel, takarók nélkül, egy szál ruhában elindítottak haza bennünket. Az amerikaiak úgy gondolták, ennyi idő alatt bőven haza tudnak szállítani. Azt hiszem, tüdőbetegségemet ezekben a napokban szedhettem össze. Az egyik éjszaka Bregenz állomásán aludtunk nyolcszáz méteres tengerszint feletti magasságban, sűrű tejködben, és mellettem egy fogolytársam egész éjszaka „ugatott”. A harmadik napon már meg is érkeztünk Linz környékére, ahol a zónahatár volt. A szovjet zónába nem engedtek át bennünket, hét nappal az indulás után még mindig ott rostokoltunk, így érthető volt, hogy a mellettünk lévő káposztaföldet kiraboltuk. Végül eljutottunk Bécsen túlra, Sollenaubába, ahol egy hétig packáztak velünk, újra és újra elvették a mozdonyunkat. Amikor végre elindultunk, áthaladtunk Wiener Neustadton és eljutottunk Sauerbrunnig – Savanyúkútig –, visszafordították a szerelvényünket, és visszaküldtek Sollenaubába. Az amerikaiak is megunták a huzavonát, és amikor Sauerbrunnba visszatérve újra elvették tőlünk a mozdonyt, azt mondták, csináljunk, amit akarunk. Eredetileg ezerötszázan voltunk, akkorra már kétszázra fogytunk, mert a többiek menet közben elszöktek. Az amerikaiak kezdetben azt javasolták, próbáljuk meg kibírni, amíg a határon leadnak bennünket, mert ha orosz fogságba esünk, meg sem állunk Szibériáig. Amikor Sauerbrunnba befutott a Wiener Neustadt és Sopron között közlekedő személyvonat, mind a kétszázan megrohantuk. Az osztrák vasutasok hiába próbáltak leszorítani bennünket. Amikor végre november 2-án átjutottunk a határon, és jelentkezünk Ágfalván a határőrségnél, azzal a dumával jöttek, hogy miért nem álltunk ellen, miért vonultunk be. Másnap késő estére értünk a Déli Pályaudvarra, ott olyan sűrű bagdulyást kaptunk, amiben szinte megállt a kanál. Másnap reggel mentem a szüleimet megkeresni a Szendi utcába, de csak keresztapámat találtam, aki megnyugtató, valamennyien jól vannak, már hazamentek Szegedre. November 8-án értem haza. A 182 centiméteres magasságomhoz 52 kilogrammos testsúly társult, ráadásul az orvos megállapította, hogy teli van a mellhártyám izzadmánnyal. Amikor lecsapolták, másfél liternyi gyűlt össze. Úgy néztem ki, mintha koncentrációs táborból jöttem volna, minden bordám jól látszott. Pontosan fél évig, 1946 májusáig voltam beteg egyfolytában. Édesapámat politikai okok miatt akkoriban B-listázták. Hogy valamilyen megélhetési lehetőségünk legyen, kibéreltük egy ismerősünk szatymazi villáját, amelyhez megművelhető szőlő és föld is tartozott. Én akkor még olyan gyöngé voltam, hogy édesapám háromlábú vadászszékén ülve haladtam egyik szőlőtőtől a másikig. (Édesapámat először nyugdíjjal

B-listázták, majd a nyugdíjat megvonták tőle. A negyvenes évek végétől 1961-ig az Orvosszakszervezet égisze alatt a Csongrád Megyei Orvosok Adóközösségének volt adminisztratív vezetője, majd – immár nyugdíjasként – 1961-től 1971-ig a JATE szak-szervezeti bizottságának féléllású adminisztratív munkatársa.)

– *Betegsége után hogyan folytatta az iskolát?*

– 1946 szeptemberében a hetedik gimnázium anyagából magánúton levizsgáztam, és nekikezdtem a nyolcadik osztálynak, majd a következő évben leérettségiztem. A fogság és a betegség következményeként akkoriban az ébredő vallási mozgalmak hatottak rám. 1947 nyarán azért mentem el a Soli Deo Gloria szárszói táborába, mert az volt az elképzelésem, hogy református lelkipásztor leszek. Egyetlen egyszer fűrödtem meg a Balatonban, mire kiújult a betegségem. Akkor már mindkét oldalon kialakult a mellhártyagyulladás, ráadásul mandulagyulladást és szívburok gyulladást is kaptam, antibiotikum pedig még nem állt rendelkezésre. Hetényi professzor, a belklinika igazgatója napi háromszor két aszpirint adatott, amitől egyfolytában zúgott a fülem. Csak úgy tudtam elviselni, hogy szimfonikus zenét képzeltem a zajba. Az év végén beutaltak Budakeszire, a szanatóriumba, ahol több mint fél évet töltöttem. Közben megtörtént a pártegyesülés és a kommunista hatalomátvétel. Ennek a hatását mi is éreztük, mert világnézeti szemináriumot tartottak a szanatóriumban. A szanatórium csodálatos könyvtárral rendelkezett, ott olvastam először Jack London-regényeket és hasonlókat, amelyek a polgári radikalizmus világnézetét alakították ki bennem. Ez alatt a fél év alatt a vallási fanatizmusom elkopott. Legjobb barátom, Benke Gida hatására, aki vegyészhallgató lett a szegedi egyetemen, miközben otthon feküdtem betegen, én is azt kértem édesapámtól, oda adja be a felvételi kérelmemet. Azonban hamar kiderült, hogy betegsémem miatt nem tudnám teljesíteni a követelményeket, mert komoly labormunkát kellene végezni. Ezért az utolsó pillanatban átjelentkeztem a bölcsészkarra, amit betegen is elkezdhettem. Az első tanévben csak a szükséges minimális három tárgyból kollokváltam, és igazából csak a következő évben, másodévesként kezdtem az egyetemet.

– *A negyvenes évek végén még a régi oktatógárda tanított a bölcsészkaron, kik voltak a meghatározó professzorai?*

– Bognár Ceciltől hallottam először Freudról és a modern pszichológiáról, amiről korábban nem sokat tudtam. A bencés Hermann Egyed professzortól heraldikát hallgattam, a kiváló italianistánál, Koltay-Kastner Jenőnél – aki a germanista Halász Előd-höz hasonlóan a nyugati nyelvszakok megszüntetése után akkoriban magyar és világ-irodalmat oktatott – Petőfiből kollokváltam. Másodévből már Halász Előd is oktatott. Rendkívüli figura volt. Amikor a sztálinista vonulat, Karácsonyi Bélának órajegyzeteket, olvasmányjegyzeteket követelve dedóssá akarták tenni az egyetemet, előadása előtt Halász Előd is lobogtatott egy papirost, mondván, nekik is óravázlatot kellett készíteniük. Időnként megforgatta, belenézett, majd az óra után felmutatta: igaz, hogy ez csak egy szállodacédula, de óravázlatnak is megteszi. Akkoriban még csengetés is volt, Majoros bácsi, a pedellus ügyelt rá. Amikor Halász Előd az óra végén meghallotta a csengőszót, a mondat felénél abbahagyta, és néhány nap múlva, a következő órán a másik felével folytatta. A baráti köréhez tartozott kitűnő cigány származású filozófus kollégánk, Suki Béla, aki aztán 1956-os szereplése miatt szinte élete végéig száműzésre volt ítélve, előbb Félégyházára járt át, majd a Ságvári gimnáziumban tanított. Hogy tanítványai mennyire szerették, az kiderül Temesi Feri Porának egzisztencia és

vissza szócikkeiből. Suki Bélával egyszer én is elmentem a Hágiba, ahol Halász baráti köre rendszeresen összeült iszogatni és beszélgetni. Halász Előd akkor még nem ismert közelebről, egyetlen találkozásunk a bemutatkozó órán volt, amikor kissé meg is szégyenített. Azt kérdezte tőlem, mi az irodalom olvasásának célja. Akkoriban olyan könyveket olvastam, amelyek később nagy marxistáknak akkor még nem marxista jellegű írásai voltak, ezért azt feleltem: az élményszerzés. Erre Halász Előd csak azt kérdezte: Kolléga úr Békéscsabáról jött? A Hágiban folytatott beszélgetés közben azonban felfigyelhettem rám, mert mikor záróra után mentünk hazafelé, megkérdezte: Te is káder vagy? Amikor nemmel feleltem, csak annyit mondott: qui vivra, verra, azaz: aki megéri, meglátja. Sajnos ő amikor megérhette volna, már nem olyan állapotban volt, hogy tudta volna értékelni.

– *Mennyire gyűrrűzött be a politika az egyetemi oktatásba?*

– Rettenetesen! Azok voltak a legrondább évek. Professzorom volt Sótér István a világirodalom, és Baróti Dezső, a magyar irodalom tanára. Annak, hogy Baróti 1956-ra rektorra válhatott, előzményei voltak: az ötvenes évek kezdetén eléggé le kellett feküdnie. 1956-os tevékenységéért börtönbüntetést is kapott, majd a Petőfi Irodalmi Múzeumban dolgozott, ami a száműzött irodalmárok egyik utolsó menedékhelyévé vált. Sótér Istvánért rajongtunk, szép fiú is volt és csodálatos dolgokról is beszélt, kezdte Geoffrey of Monmouth-al és az angol középkorral. Emlékszem, Julien Sorel figurájáról is órákon át áradozott. De eljutott oda is, hogy Babajevszkij Aranycsillag lovagjáról kellett dicshimnuszokat zengenie, amit már kevésbé találtunk szimpatikusnak. Eredetileg nála szerettem volna írni a szakdolgozatomat, de a lassú kiábrándulásom hatására átmentem Barótihoz, akinél József Attiláról szóló szakdolgozatot írtam. Később, visszakerülve az egyetemre ennek az összes fellelhető példányát összeszedtem, és pimaszul elloptam, mert nem óhajtottam, hogy bárkinek a kezébe kerüljön. Bár az akkoriban József Attiláról született szakdolgozatok között a viszonylag tűrhetőek közé tartozott, érdekes lenne utólag megnézni, mi mindent kellett akkoriban leírni ahhoz, hogy elfogadjanak egy róla szóló szakdolgozatot.

– *Az egyetem után hogyan került Szentesre?*

– Akkoriban az volt a gyakorlat, hogy negyedév után kihelyeztek bennünket valamelyik iskolába. Én a szentesi közgazdasági gimnáziumba kerültem, amelynek Órsi Károly volt az igazgatója, aki félelmetes hírv vezető volt, a tanárai rettegtek tőle. Mindössze egy hónapig voltam nála, de azalatt jól összebarátkoztunk. Életem egyik nagy szenvedélyét, a birkapörköltet is neki köszönhettem, mert minden évben nagy birkapörkölt főzést csapott, és ott ismertem és kedveltem meg ezt a fantasztikus ételt. Sajnos 1993-ban kialakult két szívinfarktuszom után le kellett mondanom erről az élvezetről. Egy hónap tanítás után, amikor elindult Szentesen az agráregyetem szakérettségis tanfolyama, szinte rákényszerítettek, hogy a tanfolyam egyik függetlenített oktatója legyek.

– *Diploma után milyen pályát képzelt el magának? Szeretett volna valamelyik szegedi gimnáziumban tanítani, vagy már akkor gondolt arra, hogy egyetemi oktatóként irodalomtudománnyal, irodalomtörténettel foglalkozna?*

– Értelmiségi származásúként nem voltam jó káder, örülhettem, hogy édesapámékat baráti körük több tagjához hasonlóan nem telepítették ki, ezért arra nem is számítottam, hogy az erősen ideológiai jellegű szakok bármelyikének a tanszékére kerülhes-

sek. Legnagyobb meglepetésemre az öreg Tettamanti Béla, aki a pedagógiai tanszék vezetője volt, és aki annak idején József Attilát még Makón ismerte, felajánlotta a végzéskor, hogy szívesen odavenne maga mellé tanársegédnek. Tettamanti híres volt arról, hogy mindig közbeordított, amikor feleltek a hallgatók, ezért nála mindenki össze-vissza hebegett-habogott. Akkor is közbevágott, amikor szigorlatoztam, ám a közbevetett kérdését végig sem tudta mondani, mert én is közbevágtam, megadtam a választ, majd folytattam a saját gondolatmenetemet. Teljesen meg volt lepve, csak annyit kérdezett, honnan tudtam, hogy mit akart kérdezni. Sejtettem, feleltem mosolyogva. Ezzel annyira sikerült őt megnyernem, hogy még a tanszékére is befogadott volna. Az arcába nevetve mondtam: irodalmár vagyok, a pedagógia tanszék nem vonz. Szentesen először gyakorló éves voltam, csak 1952 nyarán, egy év tanítás után szereztem meg a diplomát. Utána 1954 nyaráig még folytattam a szakérettségi tanfolyamon a tanítást, amikor közölték, egy év múlva megszűnik ez a képzési forma, és akkor majd mindenkit elhelyeznek valahol, ahol hely lesz. Azt azonban, aki tud magának gondoskodni jobb állásról, hamarabb is elengedik. Az egyetemen évfolyamtársam volt Osváth Béla, a színjátszó csoport vezetője, aki még diákeveiben Hódmezővásárhelyen megalakította a felszabadulás után az első új vidéki színházat, amelynek egyik színésze Bessenyei Ferenc volt. Osváth 1954-ben a vásárhelyi központtal működő megyei TIT titkáraként dolgozott. Amikor meghallotta a gondomat, azt tanácsolta, jelentkezzek a budapesti TIT-központban, ahol az irodalmi szakosztályban épp üresedés van. Mint később kiderült, ketten pályáztunk az állásra Süle Sanyival, aki nemcsak az évfolyamtársam volt, hanem ugyanabban az évben, ugyanazon a napon is született. Bencze elvtárs, a filozófiai osztály egyik vezetője káderezett le bennünket, majd végül én kaptam meg az állást. Budapesten, a Bródy Sándor utcában, a Magyar Rádió épületével szemben dolgoztam egészen addig, amíg 1955 májusában harmadszor is vissza nem estem a betegségbe. Akkor felszámoltam a pesti albérletemet, és hazajöttem Szegedre. Először Hetényi professzor belklinikáján kezdtek kezelni, majd áthelyeztek a Mérey utcai tüdőgyógyozóba, ahol akkoriban még fekvőosztály is volt. Egy szobában helyeztek el bennünket a színész Katona Bandival, ott kötöttünk nagyon jó barátságot. Ősszel beutaltak a gyulai József Szanatóriumba azzal, hogy a bal felső tüdőlebenset – amiben egy bevérző kaverna alakult ki – műtéttel távolítsák el. Hutter főorvos rendkívül lelkiismeretesen kivizsgált, kaptam a Streptomycin injekciókat, és közben lassan hozzászoktatott az Isonicidhoz, amire Szegeden érzékenynek bizonyultam, ezért nem tudták adni. A jobb tüdőm a mellhártyagyulladások miatt szinte fél tüdőnek számított, rendkívül kitágult hörgőkkel, minimális légzőkapacitással. Nemrégiben, amikor prosztata műtét előtt megvizsgálták, a normálhoz képest mindössze 48 százalékos volt a tüdőm vitálkapacitása. El lehet képzelni, mit jelentett ez egy életen keresztül. 1955 karácsonya előtt a gyulai szanatóriumban Hutter főorvos az alapos kivizsgálás után azt mondta: „Csetri úr, én magát nem műtöm meg, mert ott maradna a műtőasztalon. A megmaradó tüdőfelület ugyanis nem lenne elegendő a szervezet oxigénszükségletének ellátására. De ha szép csöndesen, nyugdíjas módjára, sétálgatva él, akkor még néhány évig élélhet.” Amikor legközelebb eljött látogatni a menyasszonyom – akivel még Szentesen ismerkedtem meg, ahol a szakérettségi tanfolyam gondnokaként dolgoztam –, azt mondtam neki, visszaadom a szavát, mert ez egy kilátástalan életforma, ami mellé nem köthetem le. Ő azonban nem volt hajlandó „lepattanni”, így később összeházasodtunk. Gyuláról 1955 végén hazaküldtek, és az egész 1956-os évet itthon töltöttem. Februárban kaptam egy csúnya tüdőgyulladást is, amit megúsztam. Közben a

XX. kongresszus után kezdődtek az izgalmas dolgok, megindult az irodalmi élet pezsgése, Nagyfalusi Tibi, Ratkó Jóska barátaim akkoriban Szegeden voltak. A Tiszatáj szerkesztősége az ipartestület épületének magasföldszintjén működött, ott tartották az irodalmi vitákat. Mivel nem voltam folyamatosan ágyhoz kötve, végigültem ezeket a tanulságos vitákat. Életem első publikációja is azon az őszön jelent meg a Tiszatájban: Somfai Laci regényéről írtam bírálatot. Miután megkaptam a beutalót, október 8-án bevonultam a budakeszi szanatóriumba, mert úgy gondolták az orvosok, meg kellene próbálni, hátha az ottani mellkassebész, Kulka Frigyes elvállalja a műtétet. Nem válalhatta el, mert közben kitört a forradalom, jött az összeomlás. Később pedig már azért nem kerülhetett sor rá, mert a TBC-re legfeljebb két év táppénzt adtak, ami már lejárt volna, mielőtt felépülök. Ezért megegyeztünk, hogy 1957 februárjában hazarendednek. A TIT-központban nagyon rendesek voltak velem, hat hétre sine cura foglalkoztatásra visszavettek, mert így újabb hat hét táppénzt kaptam, és így épp megszereshettem a rokkantnyugdíjhoz minimálisan szükséges szolgálati időt. Azon a nyáron összeházasodtunk Évivel, a mézeshetünket a Kálvin téri templom mögötti szállórészben töltöttük, majd hat hétre felköltöztünk Pestre, és jártam az intézetbe dolgozni.

- *Mennyire befolyásolta pályáját a súlyos betegség?*

- A produkcióm talán nem mutatja, hogy túlzottan kíméltem volna magam, de azért kezdettől fogva többé-kevésbé kímélő életmódra voltam kényszerítve, mert abban a pillanatban, amikor kicsit elengedtem magam, a visszaesés lehetősége fenyegetett.

- *Hogyan került vissza Szegedre, a Somogyi-könyvtárba?*

- Négy és fél évi gyógyszereszedéssel mégiscsak rendbe hozták, így másfél évnyi rokkantnyugdíj után 1959 augusztusában egészségügyi szempontból rehabilitáltak, ezért feleségemmel visszaköltöztünk Szentesről – ahol apósoméknál laktunk – Szegedre. 1957 ősztől szentesi lakosként az 1956 után visszaállított nyugati nyelvszakok egyikén, a Halász Előd vezette német tanszéken levelező úton végeztem a német szakot, amiből 1961-ben szereztem diplomát. Akkoriban egykori évfolyamtársam, Tari Jancsi volt a tanácselnök-helyettes, akihez a kulturális terület is tartozott. Az ő hozzájárulásával alkalmaztak 1959-től a Somogyi-könyvtárban, ahol rendszeresen publikálni kezdtem. Eleinte összefoglaló tanulmányokat írtam egy-egy nagyobb irodalmi alakról, például Kaffka Margitról, Schillerről. Kezdtém beleszólni az akkoriban folyó esztétikai vitákba. Az örök realizmus elméletét volt üdvös bírálni, és fő célkitűzésünk a régen már jól kialakított stílus- és irányzattörténeti iskola – amit a sztálini korszakban ad acta tettek – rehabilitálása lett. Mivel azonban a hatvanas évek közepén az addig a pártközpont megfelelő osztályát vezető Köpeczi Béla befolyása visszaszorult, és Aczél Györgyöt nevezték ki kultúrpolitikárrá, aki olyan emberekkel – Király István, Pándi Pál, a filozófus Szigeti József – vette körül magát, akik a régi, sztálinista típusú realizmus fogalomnak voltak a hívei, az az irodalmár front, amelynek én is egyik korifeusa voltam, irtóztató nagy pofont kapott, amikor 1965-ben a Népszabadságban egy olyan ember írt rólunk kemény bírálatot, aki néhány hónappal később disszidált. De ez akkor már senkit sem érdekelt. Ezzel a cikkel a mi vonalunkat kinyírták. Nyíró Lajos, aki az irodalmi osztály vezetője volt az MTA Irodalomtudományi Intézetében, azt mondta nekem, hogy ők afféle szekértábor módjára megtudják magukat védeni, de engem, a vidéki nyúlványukat már aligha. Azt tanácsolták, inkább menjek át más vonalra. Szauder József 1965-ben már nem járhatott le az egyetemre, mert szörnyű betegsége nem tette lehetővé, hogy tovább tanítson, ezért irodalomtörténészre volt inkább

szüksége a tanszéknek, mint a Bevezetés az irodalomtudományba című főkéllégium oktatójára, aki irodalompolitikai vitákban vesz részt. Szegeden sem fogadták túl nagy lelkesedéssel a munkásságomat, mert az örök realizmus felfogás helyett én az akkori világirodalmi tendenciákhoz jobban ragaszkodó irányzatokat képviseltem. A Tiszatájban például vita indult, amikor a kisregényről írtam egy cikket. A Sztálin-díjas Nagy Sándort ugratták nekem egy nagy cikkel, amelyre félig-meddig védekezésként, de mégiscsak a saját álláspontomat keményen megvédve írtam azt a válaszcikket: Kisregény vagy nagyregény, ki tette így fel a kérdést? A vitát lezáró nyilatkozatában a szerkesztőség Nagy Sanyi álláspontját helyezte, nem az enyémet. Ezek után én is úgy gondoltam, inkább átmegegyek irodalomtörténésznek. Az első irodalomtörténeti tanulmányaim a hatvanas évek végén jelentek meg. Ugyan a hetvenes évek első felében néhány olyan publikációt is közreadtam, amely inkább esztétikai, irodalomelméleti vonatkozású volt, de ezek lassan lekoptak, illetve átmentek az irodalomtörténeti munkásságomba, amelynek elméleti igényességére is mindig különös gondot fordítottam. Az irodalomtörténeti kutatásaimmal értem el azokat az eredményeket, amelyekre azt mondhatom, az irodalomtörténeti konszenzus alapján számon tartanak.

– 1998-ban, 70. születésnapján köszöntőjében Temesi Ferenc azt írta a Tiszatájban: „Csetri Lajos Berzsenyi-tanulmányai akár a saját sorsát hordoznák. Csak annyi a különbség, hogy az ő Kazinczyját Lukács Györgynek hívták.” Jól látja Temesi, egyetért ezzel a frappáns megfogalmazással?

– Nem egészen, tudniillik én Lukácsot nagyra becsültem. Hogy nem nyírtak ki, azt is annak köszönhetem, hogy 1965-ben – amikor még nem volt meg a magyar kiadása – a régi, első német kiadás alapján publikáltam egy nagy tanulmányt a Tiszatájban Lukács marxista igényű Esztétikájáról. Amikor többek között Tóth Dezső részvételével országos vitát rendeztek Szegeden a kritika helyzetéről, akkor erre a tanulmányomra hivatkozva akadályozták meg, hogy kinyíródjak. Amikor 1988-ban, hatvanadik születésnapom alkalmából a régi magyarosok tartottak egy összeövetelt, Klaniczay Tibor elmondta, mi volt az, ami miatt Nyíró Lajos barátomék olyan nyomatékosan figyelmeztettek, hogy húzzam meg magam. A pártközpontban kialakult egy nagy vita, ahol Pándi Pál azt mondta, nem szabad hagyni, hogy „csitri-csutrik” belebeszéljenek az irodalompolitikába.

– Miért épp Berzsenyit választotta irodalomtörténeti kutatásai célpontjául?

– Egyrészt politikai okai is voltak. A nyolcvanas évek közepén már viszonylag szabadabban gondolkodott az ember, akkor is, ha a Tiszatájjal – hála Nagy Gáspár versének – cirkuszoltak is. Főként régi korszakokról a marxista irodalomtudományon belül is ki lehetett fejteni olyan véleményeket, amelyekben a nemzeti gondolat nagyobb nyomatékot kaphatott. Ugyanakkor Kulcsár Kálmán – akinek a mai napig érvényes alkotmányunkat is köszönhetjük – modernizációs tanulmányaiban már akkor volt egy olyan fajta gondolkodás, amellyel én saját kutatott korszakom viszonyait vizsgálva teljesen egyet tudtam érteni: a világtendenciák nyakló nélküli utánzása katasztrófához vezethet, ha az ember nem szervesen igyekszik sajátjához alkalmazni a korszerű nyugati gondolatot. Amit Berzsenyiről, majd a nyelvújítási kor vitáiról leírtam, az magától értetődően állásfoglalás is volt, azaz mindig szólt napjainkról is. Egyre kevésbé tudtam egyetérteni Kazinczy nyakló nélküli Nyugat-imádatával, és az ilyen módon való befogadási kísérletével. Ezzel szemben a helyes útnak Berzsenyiét láttam, amely ugyanakkor egyáltalán nem tette lehetetlenné, hogy elfogadja a birodalmon belüli helyze-

tünket. Azt sem tudom, mennyi jogosultsága van annak, hogy Kazinczyban a köztársasági mozgalom nagy hőjét lássuk, és nincs-e sok véletlenszerűség abban, hogy ő végül is börtönbe került nézetei miatt. Kétségtelen, hogy Kazinczy személyes életében sokkal több olyan dolog halmozódott fel, amely őt predesztinálhatta egy akár félreértészerű letartóztatásra is, ami viszont Berzsenyi esetében szóba sem jöhetett, mert ő a birodalmon belüli magyarság híve volt. Ha a felvilágosodás korától kezdve egészen a múlt század végéig megvizsgáljuk az igazán jelentős magyar politikai gondolkodók gondolatvilágát, kiderül, hogy tisztán látták azt: a magyarságot másképpen együtt tartani, mint a birodalom keretei között, nem lehet. Ha a birodalom teljességétől megszabadulva a magyarságnak egyedül kell a maga régi, történelmi országában szembenéznie a többségben lévő és a pánszlávizmus által felbőszített nemzetiségi tömegekkel, akkor nem tudja egyben tartani a történelmi Magyarországot, és nem tudja együtt tartani a magyarságot sem. Épp ezért vagyok az 1990 utáni irodalomtörténeti publikációimban is mindig ennek a gondolatmenetnek a képviselője, vagyis ez abban a vonatkozásban is szavazás a részemről, hogy az Európába menetelt maximálisan támogatom, csak azt is látom, ha ezt nyakló nélkül akarjuk tenni, akkor ugyanolyan marhaságokat csinálhatunk, mint amilyeneket elődeink csináltak.

- *Azt hallottam, imádja a rajzfilmeket és az indiántörténeteket...*

- Utoljára 1988-ban olvastam Karl May-t, akkor voltam olyan munkán túl, ami után megengedhettem magamnak egy kis pihenést. De nemcsak Karl May tartozik az ilyen jellegű olvasmányaim közé, hanem például P. Howard is. Mostanában gyakran nézem a Cartoon Network tévécsatornát, a Tom és Jerry, valamint a Looneytunes-ből a Kengyelfutó gyalogkakukk, a Sylvester- és a Csőrike-rajzfilmek a kedvenceim.

- *Ma hogyan telnek a napjai, milyen a közérzete?*

- Több mint egy év óta súlyos beteg vagyok, a tavalyi sorozatos kemoterápiás kezeléseim rendkívül legyengítettek. Miután a klinikáról hazakerültem, hónapokon keresztül le sem tudtam menni az utcára, mert nem tudtam volna visszajönni a második emeletre. Úgy tanultam meg újra lemenni, hogy először felfelé mentem egy félemeletet, majd még egy felet, és lassan hozzászoktattam magam a lépcsőzéshez. Így az utóbbi egy-két hónapban már flottabbul közlekedek a városban is, és kezdek lassan felpezsdülni. Mivel gyerekkoromban mindig hegyvidéken éltem, nagyon nehéz volt hozzászoknom a szegedi lapossághoz. A tüdőm állapota miatt az itteni poros levegő nem is volt túlzottan kívánatos. Inkább azt mondom, Szegedhez fokozatosan hozzászoktam, anélkül, hogy a városért különösebben rajongtam volna. Szeged tette lehetővé számomra, hogy országosan elismert legyek. Egyúttal azonban azt is meg kell vallanom, annak, hogy Szegeden is valamennyire elismertek, előfeltétele volt, hogy előbb már országosan számon tartottak. Nem voltam párttag, és nem mindig abszolút kedvelt dolgokat fejtettem, ami nem tette lehetővé, hogy tárt karokkal fogadjanak. Amikor 1988 májusára ki volt tűzve a nagydoktori vitám időpontja, a februári határidő előtt a bölcsészkar egyik vezetője közölte velem, hogy mivel még nem védtem meg a disszertációm, nem fog előterjeszteni a professzori előlépésre, mert nem vagyok párttag. Közben több párttag is kandidátusi fokozattal vidáman bevezett a professzori státusba, nekem meg kellett várnom a következő évet, amikor már megvolt az akadémiai doktori fokozatom. Akkor már a városi pártbizottság sem akadályozhatta meg, hogy az előterjesztés megtörténhessék. Miután édesapám 1946-ban B-listázott, a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején lehet, hogy az én családban létem is hozzájárult

ahhoz, hogy megmenekültek a kitelepítéstől. Mert a sztálinista korszakban a bölcsészkaron természetesen valamilyen módon részt kellett venni az egyetemi közéletben, én is benne voltam például az Osváth Béla vezette színjátszó körben, amely az 1949-es választások idején egyfelvonásos színművekkel agitációs céllal végigjárta a környékbeli falvakat. Református pap nagybátyám – aki roppant humoros ember volt –, édesapámat sokáig azzal ugratta: Te vagy Makarenko papája. Mert ezekben a színművekben Makarenkót, sőt még Sztahanovot is játszottam.

Visszatérve a jelenhez: tavaly áprilisban csigolya-összeroppanás miatt lerobbantam. Attól kezdve elsősorban azzal foglalkoztam, amivel egész életemben: hogy a túlélés technikájának tökéletesítésével Hutter főorvos jóslatának érvényességét megcáfoljam. A jövődőlés szerint, amely huszonhét éves koromban hangzott el, a harmincat sem érhettem volna meg. Glatz Ferenc és Kosáry Domokos legutóbbi publikációi többek között azért tetszenek annyira, mert amikor azt mondják, hogy az ezeréves magyar történelem szakadatlan sikertörténet: a túlélés sikere, akkor – a szónak ebben az egészen közönséges értelmében – önmagamra, saját sorsomra ismerek.

Hollési Zolt

